

ЕПІСТЕМОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПІЗНАННЯ

УДК: 114+394

DOI 10.35423/2078-8142.2021.1.2.07

Ю. В. Жук-Яремчук,

аспірантка кафедри філософії

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,

м. Дніпро, Україна

e-mail: yaremchuk.ju95@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6016-845X>

ГЕНЕЗИС ПОНЯТТЯ «ПРОСТІР» ТА ЙОГО ЗМІСТОВІ ДЕФІНІЦІЇ

Метою дослідження є аналіз термінологічних витоків поняття «простір», який своєю чергою є однією з фундаментальних філософських категорій. Так, поняття простору використовується у повсякденному та науковому житті, що дає змогу дослідити його багатогранність. Звертаючись до етимологічного аналізу, в пошуку знаходяться аналоги простору: ἄρξ (ерец/арец) та χώρα (хора), які водночас теж мають подібні значення, розкриваючись для нас як «країна», «земля народу», «народ», «місце праці», «місце взаємодії», «живе місце» тощо. Розгляд представників неоплатонізму допоміг розширити, уточнити та доповнити понятійний апарат дослідження. Так, звернувшись до Плотіна та Прокла ми спостерігаємо сприйняття хори в якості матерії та пустоти, що край суперечить ідеї платонівської хори. Коли Ямвліх не вбачає у хорі просто матерію, не надає їй негативних якостей, а навпаки сповнює її живими властивостями, підпорядкованості порядку Космосу. Простір, позбавлений колись одухотвореності (сповненості), набуває знов життєвих барв. Так, простір розглядається не як фізична матерія, геометрична площина або протяжність, але як певний відповідник стану взаємодії місця та того, що це місце сповнює.

***Ключові слова:** простір, ерец, хора, восприємниця, живе середовище.*

Існує низка фундаментальних категорій філософії, які не перестають досліджувати продовж багатьох століть. Одним з таких класичних понять філософії є поняття «простір», яке з моменту свого виникнення зазнало значної лінгвістичної трансформації.

Відзначимо, що саме простір постає умовою для існування буття, явищ та речей. Поняття простору і досі є однією з провідних категорій у різних розділах наукового знання, сприйняття та визначення якого відрізняється залежно від концепцій та теорій. Та в переважній більшості «простір» постає абстрактним поняттям із чітким переліком характеристик, або прирівнюється до фізичного простору. У буденності ми сприймаємо простір інтуїтивно, частково метафорично, використовуючи поняття для передавання атмосфери та просторості місця: «довкілля», «оточення», «навколишнє середовище».

Для більш глибокого дослідження феномена потрібно звернутися до етимології поняття «простір», з метою віднайти та освітити його основні характеристики. Так, вперше, в давній єврейській традиції поняття «простір» зустрічається в формі ерец, арец (אֶרֶץ), та має значення ділянки землі, країни, регіону, землі у значенні нації, землі народу (країна), території, батьківщини [5, с. 90–91]. Згідно з талмудичною літературою, основним значенням слова «ерец» є «земля» як протилежність «Небес»: «... небеса – Господу, а землю (арец) Він дав синам людським [щоб вони, здійснюючи раз по раз вірний вибір, встановили царство Всевишнього на землі]» [19]. Тобто, арец [38] – це місце життя (людей і тварин), суша, країна, наділ.

Своєю чергою, «The Bible Student's Guide» В.Вілсона зазначається, що арец – це земля, країна та народ з посиланням на Книгу Буття (10:20): «Οὗτοι υἱοὶ Χαμ ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν κατὰ γλώσσαις αὐτῶν ἐν ταῖς χώραῖς αὐτῶν καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν αὐτῶν» (Це сини Хама в своїх племенах, і в своїх народах, і в своїх землях (поселеннях), і в своїх країнах) [7]. Відтак, у грецькому написанні аналогом слова ерец є поняття **χώρας** як «земля», «земля народу», «країна» (що є словоформою від грецького χώρα). Тобто, слова χώρας, χώρα та χώρας зустрічаються в Біблії у значеннях «земля, країна, місце, простір».

У праці «Этюды по Ветхому Завету. Руководство к изучению Священного Писания» Г. Фаста, поняття «арец» використовується у значенні «плід землі» (ארץ פרי) – фери ха арец, який з'явиться в очікувані часи, саме у сенсі «країна», «пагін», «гілка», появу якої чекає єврейський народ [37]. У цьому сенсі, *ерец* несе в собі значення «об'єднання», «спільнота людей», у форматі народу, країни, що сумісно трудяться та мають результати праці.

Водночас, у праці «Библейские смыслы» дослідник Б. І. Берман відзначає, що Старий Завіт розпочинається зі слів: «Бог створив Небо і землю» (мовою оригіналу «Берешит бара Елоким эт ха-шамаім ве-ет *ха-арец*»). Дослідник наголошує, що арец – це те місце, та Обитель існування, в якій з великою точністю все розподілено, відділено та виділено в окреме існування. Він також зазначає, що «арец» походить від кореня «руц» зі значенням «бігти, швидко пересуватися», тобто йдеться про місце, «де все рухається», «місце руху в індивідуальності». Так, Б. І. Берман наголошує, що у словах «І благословив їх Бог, і сказав їм Бог: давайте плід, множитесь, наповнійте землю (ха арец), і її підкорюйте», загальне поняття Землі віддається під владу людини, та заповідається людині для праці та розвитку. В іншому випадку «арец» – це Земля як Обитель проживання з усім, що їй властиво. А у розповіді про синів Ноаха Бог «дає простір» Яфету для освоєння. А отже, у кожного народу своя земля, як колискова народу, яка приймає властивості цього народу. Освоюючи свої землі, плакаючи свою мову, у праці утворилися народності, в яких кожен зосередився на своїх справах [9]. Так, поняття «ерец», що широко застосовується у давніх текстах стає лінгвістичною моделлю для позначення простору для праці, проявлення, співбуття, співпраці, творчості у багатьох індоєвропейських мовах.

У грецькій мові аналогом цього поняття є категорія «хора» (χώρα) у сенсі «земна поверхня», «простір», «країна», «місцевість, де проживає народ». Так, в етимологічному словнику Фасмера лінгвістичний аналіз слова «країна» виводить нас до грецького поняття «χώρα» [36, с. 768], М. Фасмер на слово «країна, сторона» наводить логічний ряд, в якому корінь СТРА (що, навпаки пишеться як

ΑΡΤΣ (арц – арец)) співвідноситься із грецьким словом *chora* (χώρα).

Хора (грец. Χώρα [39]) – це земля, країна, місце, тобто простір. У «Греческо-руском словаре Нового Завета» наводяться такі значення: країна, край, область, селище, поле, земля, суша, нива, мешканці країни чи краю. Похідним від «хора» є слово «χωρεω», що тлумачиться як «готувати місце, вмщати, впускати, розуміти, приймати, містити (в собі)». Тобто поняття «хора» використовувалося у значенні сільськогосподарської околиці, довкілля, яке вмщає в собі поселення з мешканцями [28, с. 228]. Хора займалася виробництвом умов для життя полісу, сільським господарством. Подальший лінгвістичний аналіз дає можливість простежити, що за словом «хора» закріплюється значення «країни, яку населяють люди», що засвідчує важливість «заповнення» людською діяльністю простору, що постає важливою його характеристикою. Незвична аналогія простежується у Дьяченка, де спостерігається така особливість, як життєдайність. Цікаво, що поняття простору-хора у словнику протоієрея Дьяченка зустрічається у сенсі «Пространство въ скорбехъ» [33, с. 515]. Так називають Пречисту Богородицю, саме через те, що хоч би яким широкий був простір скорбот, хоч би скільки було нещасних, Вона усім може допомогти та позбавити від усіх скорбот. Богородиця тут представлена тим простором-хорою, в якому можна проявитися та знайти вихід зі скорботи.

Виявленням, пошуком та розкриттям глибинного змісту «хора» займався Платон. У структурі філософії Платона світ складається з трьох частин, які детально описані в Тімеї. Так, найвище місце посідає Єдине, сповнене вічних ідей, осяяне світлом (сфера парадигм – Батько); за ним йде Благо, яке випромінює своє розмаїття на світі спочатку ідей та зразків, а потім, через Творця, на створений ним космос (сфера образів, копій – Син). Та третя сфера – це загадкова хора, простір, країна, уподібнена Годувальниці та Матері, яку можна пізнати за допомогою «особливого Логосу». Платон вирізняє три роди буття: розумоосяжний першообраз, чуттєвий відбиток та сприймаючий початок (хора, восприємниця, годувальниця) [24, с. 141–142; 4, 50c–51b, 52d, 49a, 52b]. Нам нібито наголошується на просторовій суті хори, у значенні простору, місця, країни тощо, але це не той простір, що ми звикли уявляти.

Адже, як наголошується, ні відчуттям, ні уявою, ні розумом хора не схоплюється. Речі, що входять та виходять з неї, уподібнюються відбиткам зразків вічносущого, зняті дивовижним способом [13, с. 36; 6, с. 59, 69; 1, с. 56]. Хора є складною для сприйняття розумом, вона сприймається поза чуттєвого досвіду, є феноменом апіорним, що являється нам у снах.

Платон, коли говорить про хору, намагається описати природу поняття, називаючи її восприємницею, годувальницею усіякого народження; вона вічна, дарує обитель усьому роду, всьому що народжується [14, с. 108; 2, с. 40].

В якості фізичного простору ідея платонівської хори відображається як топос сільської місцевості, що протиставлялася полісу. У Тимеї «хора» готує землю до появи поліса. Іншими словами, вона створює, а точніше – готує такий простір, в якому може матеріалізуватися ідея [25, с. 84; 6, с. 65]. І Платон, і інші філософи, які аналізували ідею «хори», розглядали її як особливий стан, який передує народженню будь-якої форми [23, с. 9].

Йдеться про те, що поняття «хора» є суто трансцендентним. Тут вона знаходить свою інтелігібельність, надприродність, надчуттєвість. У трансцендентному понятті здобуває притаманної вічності, частково неосяжності, важкості розуміння пересічному мисленню. Щоб помислити хору варто заглибитися в неї, потрібно застосувати не інтелект, а внутрішній космос. У такий спосіб, хора є поняттям метафізичним, тим, що потребує свого розкриття не раціональним пізнанням.

Неоплатоніки продовжують розгляд платонівського поняття «хора». Проте відзначимо, що ми майже не зустрічаємо ідею платонівської хори, вживання такого слова зводиться майже нанівець. Таке ставлення до поняття «хора» ми спостерігатимемо продовж усієї історії філософських досліджень, аж до Ж. Дерріди. Платон вкладав у поняття «хора» неземну сутність, метафізичність, незрозумілість для пересічного розуму, ймовірно саме тому «хору» на її шляху очікували перипетії. І, як зауважує Д. В. Нікулін, посприяв таким процесам учень Платона, сам Аристотель, котрий розглядав уже не хору, а топос та матерію. Так, Аристотель ототожнює матерію (ὕλη з грец. *деревина, ліс, будівельний матеріал*) з просторо-

вою платонівською хорою, за Аристотелем – «те, з чого», а не «те, в чому» [27, с. 120; 22, с. 40]. Уподібнення до матерії, намагання перенести метафізичне поняття у фізичне, призвело до подальшої ще більшої інтоксикації. Також відзначимо, що у перекладах з мови оригіналу були втрачені та змінені поняття, що спричинило деформацію першопоняття.

Зупинимось на кількох філософах-неоплатоніках, що їх імена відомі нам як Прокл, Плотін, Ямвліх. Метафізичність платонівської «хори», що позначає «просторовість», «колиску», «лоно» усього, що народжується, містить у собі можливість до впорядкування [21, с. 53], але у дослідженнях Плотіна зустрічається вже у розумінні матерії. А матерія, на його думку, має тільки негативний характер, ототожнюється з пустотою [30, с. 32]. Так, Плотін наголошує, що матерія зовсім не повинна володіти якостями, тобто має бути безпристрасною, безякісною, безвидною, але не порожньою [35, с. 147]. При цьому, на думку філософа, досягнути її можна роздумом, що виходить не з розуму, цей роздум нібито порожній. *Але порожній у сенсі чистий, незатьмарений суб'єктивізмом та власним досвідом.* Загалом ідея Плотіна прирівнювати простір до матерії не схожа ні на *χώρα* Платона, ні на *τόπος* Аристотеля.

Звертаючись до праці Прокла «Коментарі до Тімея» спостерігаємо власне тлумачення природи простору-місця-матерії. Філософ зауважує, що саме навколо простору відбувається розподіл божественних наділів, що здобувають своє положення до речей. Між простором та світовою Душею існує зв'язок, який Прокл пояснює через підлеглість першого. Так, простір походить від світової Душі, вона ж як розумний душевний космос робить цей світ протяжним у просторі за рахунок божественних знаків [32, с. 217–218]. І саме теорія якісного простору, пов'язаного з праобразами світової Душі, стала основою геософії – філософської географії.

Беручи до уваги Ямвліха (як сказав Прокл – «божественний Ямвліх»), спостерігаємо інше бачення, а саме: місце-простір – це не фізична протяжність, а безтілесна причина, що наділяє тіла життям та обнімає у собі весь простір. Він наділяє простір силою оживляти, надавати подіям зміст, значення, співучасті в порядку [17, с. 248]. Тобто йдеться про такий простір, який має тонкі надфі-

зичні властивості; предмети у цьому просторі оживають, мають значення та підпорядковані закону Космосу – порядку.

Загалом, ідея порядку лежить в основі буття у просторі, вона є фундаментальною для античної філософії. Так, Ісомах (персонаж Ксенофонта з «Домострой»), стверджував, що немає нічого більш корисного та чудового, ніж порядок. Будь-який благоустрій, впорядкування, починаючи від домашнього та сільського господарства до благоустрою міста, пов'язані з *визначенням для кожної речі свого необхідного місця (χώρα), що відповідає її призначенню* [29, с. 32].

Наголошуємо, що з плином часу, перекладами та множинними трактуваннями губиться правильне, доречне вживання поняття «хора», і вже бачимо його варіації у вигляді «місце», «топос», «матерія», «простір». Беручи до уваги цей момент, спостерігаємо у Ямвлиха відмінну позицію від його сучасників. Він наголошує на тому, що матерія не є джерелом зла, вона потрібна для існування речей цього світу [20, с. 60]. Філософ розрізняє ідею хори та хору як втілення. Адже його поплічники за втілення хори прийняли матерію, що цілком суперечить платонівському спадку.

До такого самого методологічного кроку вдається і Прокл, який ототожнює χώρα Платона з τόπος Аристотеля, і для нього суттєвої відмінності немає, він не бачить різниці між простором, який приймає види та матерією [8, с. 147]. Адже топос – це суто матеріальний термін для відображення місця географічного, тоді як хора – скоріше стан просторовості, стан злагодженості та впорядкованості (не розводить, не уточнює, не конкретизує поняття).

Тобто Плотін та Прокл, беручи за основу близькість простору та матерії розвивають свої вчення про розумосяжну геометричну матерію, а не хору як таку. Подальші історичні епохи продовжують цю традицію, як от Середньовіччя, – розуміють просторовість слідом за Аристотелем [27, с. 126]. Так, власне Платон не вживав слова ὕλη, що стало після Аристотеля позначати матерію. У нього трапляються такі описові назви як: «годувальниця», «восприємниця», хора, третій вид, уподібнюючи першообраз – батьку, відбиток – дитині, а восприємницю – матері. При цьому, від матері до дитини переходять певні ознаки, але у випадку хори – ні, оскі-

льки вона має приймати відбитки, не викривлюючи їх [34, с. 11]. Хора – це не місце, не фізичний простір і не матерія, це властивість, стан географічного місця-хори, який може бути будь-де і з ким завгодно, залежно від взаємодії з людьми.

Таким чином, у нас є хора – як духовний феномен, та її фізичне, матеріалізоване проявлення, в якому вона постає в якості матеріалу для творіння, фізичного місця, реалізації в матерії.

Платон не дарма так часто наголошує на дивності цього третього виду, його складності для розуміння, невловимості, нез'ясованості. Складність розуміння виникає через те, що людина користується інтелектуальним пізнанням, відкидаючи інший вид – сердечне пізнання (кордоцентризм, кардіоцентризм). Для наших органів чуттів існує тільки те, що ми бачимо наяву, існування чого можна фізично довести; органи чуттів сприймають тільки матеріальні прояви будь-чого. Та Платон, коли говорить про хору, зауважує, що вона не приймає руйнування, надає місцеперебування-прихисток усьому тому, що виникає, а сама схоплюється поза відчуттями – дивлячись на неї, ми нібито спимо з розплющеними очима [31, с. 455]. Тобто ми можемо побачити, схопити, пізнати хору лише коли бачимо ясно – об'єктивно, чітко, не спотворено та не викривлено, по суті. І тільки такий спосіб може допомогти розкрити цей концепт, позбавившись від суб'єктивності, використовуючи сердечний спосіб пізнання споглядати суть.

Повертаючись до Платона відзначимо, що він взяв уже існуюче слово хора для позначення своєї ідеї. У сучасності це слово, зазвичай, перекладається як простір, але цього не достатньо. Залежно від контексту ми завжди розуміємо, про що йдеться: про країну або землю, про поліс або селище, контекст завжди вказує, чия вона є та для кого вона своя. Також хора [40] у грецькій мові може позначати вид людської діяльності, вид праці, інколи навіть позначає сферу філософії. Так, згідно із семіотичним аналізом дослідниці Т. Ю. Бородай, знаходимо, що хора – це не абстрактна порожнина, а *мати-годувальниця, обитель, небайдужа до того, що в ній*. Вона дає місце Космосу, невидимо присутня в кожній його точці, їй властивий рух і динаміка. Дослідниця важливо зауважила, що хора – це не просте місце, а єдиний у світі обмежений простір, від самого початку призначений для даного народу, Богу, роду людей

та речей, де вони можуть народжуватися та розвиватися; і варто їм перетнути кордон, як вони припиняють бути самі собою [10, с. 122–130].

Підсумовуючи, відзначимо, що пошук джерел поняття «простір» привів до слова «ерец» – категорії, що символізує землю, місце праці та взаємодії народу, спільноти. Це дає підстави вважати, що поняття простір набуває метафізичного характеру, що потребує більш глибокого занурення у його аналіз. Так, лінгвістичний аналіз даної проблематики засвідчує розгалуженість філософської термінології, що не має чітко визначених закріплених значень за поняттями, через що спостерігається деформування фундаментальних визначень-ідей. Простір-ерец, що відроджується в ідеї платонівської хори – це просторове втілення взаємодії людей та навколишнього середовища, в якому відображаються результати співбуття, праці, порядку, злагодженості, затребуваності, чуйності та ін. Проте це живе середовище в Аристотеля представлене вже матерією, позбавленою будь-яких якостей, нейтральною, інертною, рафінованою. Але хора – поняття абсолютно не абстрактне, воно як не що інше характеризує стан просторової сповненості, взаємобміну шляхом спілкування, праці, спільності, творчості. Простір-хора – це не фізичний об'єкт, матеріальне середовище, це ідея, що є збагненою лише позараціональним пізнанням.

ЛІТЕРАТУРА ТА ПРИМІТКИ

1. Buzhashka I. B. The Space of Χώρα: A Perspective on Contemporary: Masters thesis / Leiden University, Leiden. 2017. 59 p. URL: <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A2663528/view>
2. Isar N. Chōra: Tracing the Presence. *Review of European Studies*. 2009. Vol. 1. № 1. P. 39–55. URL: <https://www.ccsenet.org/journal/index.php/res/article/view/2467>
3. Isar N. Chorography – A space for choreographic inscription. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov*. Vol. 2 (51). Series IV: Philology and Cultural Studies. 2009. P. 263–268. URL: http://webbut.unitbv.ro/BU2009/BULETIN2009/Series%20IV/BULETIN%20IV%20PDF/43_Isar_N.pdf

4. Plato. *Timaeus & Critias* (with translation in modern Greek & comments by the Kaktos Literature Group). Ancient Greek Literature «The Greeks» Series 171, ed. Odysseus Chatzopoulos. Athens: Kaktos Publications. 1993. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203101360/plato-timaeus-critias-rle-plato-taylor>
5. *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* / L. Koehler et. al. New York : Brill, 1999. 365 p.
6. Whitelaw K. E. *The Third Kind: An Analysis of the Receptacle in Plato's Timaeus: Master`s thesis*. Memorial University of Newfoundland, St. John's Newfoundland, 2017. 129 p. URL: <https://research.library.mun.ca/12962/1/thesis.pdf>
7. Wilson W. D. D. *The Bible Student Guide to the more Correct Understanding of the English Translation of the Old Testament, by Reference to the Original Hebrew*. London : Wertheim and Macintosh, 1850. 598 p. URL: <http://www.tyndalearchive.com/TABS/Wilson/index.htm>
8. Афонасина А. С. *Псевдопифагорика: Тимей Локрскій о природі космоса и души*: дис... канд. филос. Наук : 09.00.03 / Новосиб. гос. ун-т. Новосибирск, 2013. 209 с. URL: <https://classics.nsu.ru/schole/7/7-1-afonasina.pdf>
9. Берман Б. И. *Библейские смыслы*. М. : Лайда, 1997. 200 с. URL: <http://lib.ru/RELIGION/IUDAIZM/BERMAN/smysl.txt>
10. Бородай Т. Ю. *Рождение философского понятия. Бог и материя в диалогах Платона*. М. : Савин С. А., 2008. 284 с.
11. Вернан Ж.-П. *Происхождение древнегреческой мысли* / пер. с фр., общ. ред. Ф. Х. Кессиди, А. П. Юшкевича; послесл. Ф. К. Кессиди. М. : Прогресс, 1988. 224 с.
12. Вихлянцев В. П. *Библейский словарь*. М., 2020. 558 с. URL: http://bible.ucoz.com/Bible/vikhljancev_v.p-biblejskij_slovar_2020.pdf
13. Галич В. М. Семіотична хора пейзажної деталі в публіцистиці. *Наукові записки Інституту журналістики*. К., 2018. Т. 1. С. 33–42. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nzizh_2018_1_6
14. Горан В. П. Исторические формы рационализма и иррационализма в западной философии: эпоха классического полиса. Дуалистическая онтология и тенденция иррационализма в философии Платона. *Вестник НГУ. Философия*. Нск. : 2009. Т. 7. № 3. С. 103–117. URL: <https://lib.nsu.ru/xmlui/bitstream/handle/nsu/7345/17.pdf?sequence=1&isAllo wed=y>

15. *Греко-русский словарь к Новому Завету, в пользу юношества: в 2 т.* М. : Ун-т типография, 1827. 173 с.

16. *Древнегреческо-русский словарь: в 2 т.* / сост. И. Х. Дворецкий; ред. чл.-кор. Акад. наук СССР проф. С. И. Соболевский; прил. грамматики, сост. С. И. Соболевский. М. : ГИС, 1958. Т. 2. 1905 с.

17. Дугин А. Г. *Ноомахия: Война ума. Три логоса. В поисках теории.* М. : Академический Проект; Гаудеамус, 2014. Т. 1. 447 с.

18. Зализняк А. А. *Грамматический словарь русского языка. Словоизменение.* URL: <https://gufo.me/dict/zaliznyak/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F>

19. Земля – «адама» или «эрец»? *Всеізраїльська громадська організація Толдот Йешурун:* офіц. веб-сайт. URL: https://toldot.ru/urava/ask/urava_7687.html

20. Зинковский Е. А. *Учение о матери в sacramентально-антропологическом аспекте в трудах богословов Александрийской школы, великих каппадокийцев и преп. Максима исповедника:* дис... д-ра богословья: 041 / Общецерковная асп-ра и докт-ра им. Св. равноапостольных Кирилла и Мефодия. М., СПб., 2014. 614 с. URL: http://dissovet.net/images/pdf/thesis_kirill_z.pdf

21. Карасева С. Г. *Философия. Обзор философских учений : курс лекций* / С. Г. Карасева. Минск : МГЭУ им. А. Д. Сахарова, 2007. 140 с.

22. Кудрявцева Н. С. Специфічні мовнокультурні метафори часу в метафізичних концепціях філософії. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Філологічні науки.* Ніжин, 2015. Кн. 1. С. 38–42. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nzfn_2015_1_10

23. Лидов А. М. Икона и иконическое в сакральном пространстве. *Икона в русской словестности и культуре:* матер. межд.-науч. конф. (М., 26–28 лют. 2012 р.). М., 2012. С. 83–108. URL: http://hierotopy.ru/contents/ALidov_IconIconic_Rus2012.pdf

24. Мавлюдов Д. К. Пространство и топос. *Аспирантский вестник Поволжья.* 2015. Т. 15. № 3–4. С. 139–145. URL: https://www.aspvestnik.com/2015_3-4/article/22_mavludov.pdf

25. Маргарони М. Утраченное основание: Семиотическая хора Крестовой и её двусмысленное наследие. *ХОРА.* 2008. № 3. С. 79–97 URL: <https://eccosman.hse.ru/data/2010/11/02/1214794612/2008-3-10.pdf>

26. Никифор архимандрит. Библейская энциклопедия. М. : Локид-Пресс; РИПОЛ классик, 2005. 795 с. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/Nikifor/biblejskaja-entsiklopedija>
27. Никулин Д. В. *Метафизика и этика*. М. : Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 2005. 235 с.
28. Ньюман Б. М. *Греческо-русский словарь Нового Завета*. М. : Российское Библейское общество, 2012. 240 с.
29. Петрова Л. А. *Тема счастья и радости в античной культуре и христианской традиции*: дис... канд. филос. наук: 9.00.13 / Рус. христ. гуман. академия. СПб., 2016. 157 с. URL: <https://disser.spbu.ru/files/disser2/disser/D8t7vH8LcJ.pdf>
30. Пилипюк А. В. Рукопис Памфіла Юркевича «Философия неоплатоническая»: джерелознавчий аналіз. *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2018. Т. 2. С. 26–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAfr_2018_2_5
31. Платон. Тимей. *Платон. Собрание соч.: в 4 т.* / пер. С. С. Аверинцева. М. : Мысль, 1994. Т. 3. С. 421–500.
32. Прокл Диадох. *Комментарий к «Тимею»*: в 5 т. / пер. С. В. Месяц. М. : Издательство «Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина», 2012. Т. 1. 376 с.
33. Протоирей Дьяченко Г. *Полный церковно-славянский словарь*. М. : БММ, 2013. 1120 с.
34. Протопопова И. А. Метафизика зазеркалья, или о двух материях у Плотина. *Arbor mundi*. М. : РГГУ. 2006. № 12. С. 9–45. URL: <http://kogni.narod.ru/res.htm>
35. Сичевська-Возняк О. Генеза проблеми теодицеї в античній філософії. *Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія*. Чернівці, 2011. Вип. 541–542. С. 143–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2011_541-542_30
36. Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка: в 4 т.* / пер. с нем. и др. О. Н. Трубачева. 2-е изд., стер. М. : Прогресс, 1987. Т. 3 (Муза – Сят). 832 с. URL: http://www.slovorod.ru/etym-vasmer/_pdf/vasmer-etymologic-dict3.pdf
37. Фаст Г. прот. *Этюды по Ветхому Завету. Руководство по изучению Священного Писания: в 2 т.* Красноярск : Енисейский благовест, 2007. Т. 1. 354 с. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/Gennadij>
38. Із граматичного словника Залізняка бачимо, що для позначення поняття «земля» в єврейській мові вживаються кілька слів, одне з яких «ерец» – суша, країна, ділянка землі для обробки і т.д. Рідше воно позначає всю Землю, у багатьох текстах – Ізраїльське царство, навколишні зем-

лі, місця розсіювання євреїв та землі проживання нащадків Адама [18]. Подібне значення знаходимо в Біблійній енциклопедії архим. Никифора, де Земля – єврейською мовою називається *eretz* (Ерец) [26]. А у Біблійному словнику Віхлянцева бачимо: Земля – в якості суші, країни, ділянки землі для обробки тощо – ерец; в якості – праху, глини, ґрунту – адама [12, с. 143].

39. Похідним від хори формується дієслово *περιχωρέω* (від *περιχωρήσις*), що в Античності мало значення «обертати(ся)», «змінювати(ся) по черзі», «обходити», «переходити». Звідси походить дієслово *χωρέιν* («утримувати», «звільняти місце», «переходити до»). Таким чином, у літературі зустрічаються такі визначення терміна *περιχωρήσις*: «динамічний процес звільнення місця для іншого навколо себе», «оточувати», «змінюватися», «взаємообмінюватися». У дослідженнях з патристики ми зустрічаємо два значення *περιχωρήσις*: статичне – як «взаємообмін», і динамічне – як «взаємопроникнення». Тобто «хора», як простір, характеризується процесом взаємообміну, взаємопроникнення, динамічної зміни середовища навколо себе [28, с. 229; 15, с. 166; 16, с. 1703; 3, с. 256].

40. Цікавим моментом є візуальна схожість *χώρα* – території, що використовувалася громадянами античного полісу для сільського господарства з календарними клітинками матриці (лат. першопричина, мати, основа), що уособлюють єдиний першоначало [11, с. 18]. Також ці схеми матриці нагадують орнаменти вишивки, в яких відображено багато інформації (ім'я, поселення, родина тощо), що за своїм характером є генетичним кодом народу.

REFERENCES

- Buzhashka, I. B. (2017). *The Space of Χώρα: A Perspective on Contemporary*. (Masters thesis). Leiden. Retrieved from <https://studenttheses.universiteitileiden.nl/access/item%3A2663528/view>
- Isar, N. (2009). *Chôra: Tracing the Presence. Review of European Studies. 1 (1)*. 39-55. Retrieved from <https://www.ccsenet.org/journal/index.php/res/article/view/2467>
- Isar, N. (2009). Chorography – A space for choreographic inscription. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov, 2 (51) Series IV: Philology and Cultural Studies*. 263-268. Retrieved from http://webbut.unitbv.ro/BU2009/BULETIN2009/Series%20IV/BULETIN%20IV%20PDF/43_Isar_N.pdf

Plato. (1993) *Timaeus & Critias* (with translation in modern Greek & comments by the Kaktos Literature Group). Ancient Greek Literature «The Greeks» Series 171, ed. Odysseus Chatzopoulos. Athens: Kaktos Publications. Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203101360/plato-timaeus-critias-rle-plato-taylor>

Koehler, L., Baumgartner, W., Stamm, J. J., Hartmann, B., Ben-Hayyim, Z., Kutscher, E. Y., ... Richardson, M. E. J. (1999). *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. New York: Brill.

Whitelaw, K. E. (2017). *The Third Kind: An Analysis of the Receptacle in Plato's Timaeus*. (Masters thesis). St. John's Newfoundland. Retrieved from <https://research.library.mun.ca/12962/1/thesis.pdf>

Wilson, W. D. D. (1850). *The Bible Student Guide to the more Correct Understanding of the English Translation of the Old Testament, by Reference to the Original Hebrew*. London: Wertheim and Macintosh. Retrieved from <http://www.tyndalearchive.com/TABS/Wilson/index.htm>

Afonasina, A. S. (2013). *Pseudopythagorica: Timaeus Lokrsky on the nature of space and soul*. (Candidate's dissertation). Novosibirsk. [In Russian].

Berman, B. I. (1997). *Biblical meanings*. Moscow: Laida. [In Russian].

Boroday, T. Y. (2008) *The birth of a philosophical concept. God and matter in Plato's dialogues*. Moscow: Savin S.A. [In Russian].

Vernand, J.-P. (1988). *The origin of ancient Greek thought: (F. X. Kessidy & A. P. Yushkevich, Trans.)*. Moscow: Progress. (Original work published 1962). [In Russian].

Vikhlyantsev, V. P. (2020). *Biblical dictionary*. Moscow. Retrieved from http://bible.ucoz.com/Bible/vikhljancev_v.p-biblejskij_slovar_2020.pdf [In Russian].

Halych, V. M. (2018). Semiotic chorus of landscape detail in journalism. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky [Scientific notes of the Institute of Journalism]*, 1, 33-42. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nzizh_2018_1_6 [In Ukrainian].

Goran, V. P. (2009). Historical forms of rationalism and irrationalism in Western philosophy: the era of the classical polis. Dualistic ontology and the tendency of irrationalism in Plato's philosophy. *Vestnik NGU. Filosofiya – NSU*

Bulletin. Philosophy, 7(3), 103-117. Retrieved from <https://lib.nsu.ru/xmlui/bitstream/handle/nsu/7345/17.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [In Russian].

Greek-Russian Dictionary of the New Testament, in favor of youth (2d ed.). (1827). Moscow: university typography. [In Russian].

Dvoretzky, I. Kh. (Ed.). (1958). *Ancient Greek-Russian Dictionary* (Vols. 1-2). Moscow: GIS. [In Russian].

Dugin, A. G. (2014) *Noomakhia: War of the Mind. Three logos. In search of a theory*. Vol. 1. Moscow: Academic Project; Gaudeamus. [In Russian].

Zaliznyak, A. A. *Grammatical Dictionary of the Russian Language. Inflection*. Retrieved from <https://gufo.me/dict/zaliznyak/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F> [In Russian].

Earth – «adama» or «eretz»? Official website of the All-Israel Public Organization Toldot Yeshurun. Retrieved from https://toldot.ru/urava/ask/urava_7687.html [In Russian].

Zinkovsky, E. A. (2014). *The doctrine of matter in the sacramental and anthropological aspect in the works of the theologians of the Alexandrian school, the great Cappadocians and Venerable Maxim the Confessor*. (Doctoral dissertation). Moscow, Saint Petersburg. [In Russian].

Karaseva, S. G. (2007). *Philosophy. Review of philosophical doctrines: a course of lectures*. Minsk: Moscow State University of Economics A. D. Sakharova. [In Russian].

Kudriavtseva, N. S. Specific linguistic and cultural metaphors of time in metaphysical concepts of philosophy. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Filolohichni nauky [Scientific notes Nizhyn State University Nikolai Gogol. Philological sciences]*, 1, 38-42. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBNLINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nzfn_2015_1_10 [In Ukrainian].

Lidov, A. M. (2012). Icon and iconic in sacred space. *Ikona v ruskoj slovestnosti i kul'ture [Icon in Russian literature and culture]: mater. mezhd.-nauch. konf. (M., 26-28 lyut. 2012)*. (p. 83-108). Moscow. Retrieved from http://hierotopy.ru/contents/ALidov_IconIconic_Rus2012.pdf [In Russian].

Mavlyudov, D. K. (2015). Space and topos. Postgraduate. *Aspirantskij vestnik Povolzh'ya* [Bulletin of the Volga Region], 15(3-4), 139-145. Retrieved from https://www.aspvestnik.com/2015_3-4/article/22_mavludov.pdf [In Russian].

Margaroni, M. (2008). Lost Foundation: Kristeva's Semiotic chora and its Ambiguous Legacy. *Hora [Chora]*, 3, 70-97. Retrieved from <https://ecsocman.hse.ru/data/2010/11/02/1214794612/2008-3-10.pd> [In Russian].

Archimandrite, Nikifor. (2005). *Bible Encyclopedia*. Moscow: Lokid-Press; RIPOL classic. Retrieved from <https://azbyka.ru/otechnik/Nikifor/biblejskaja-entsiklopedija/1647> [In Russian].

Nikulin, D. V. (2005). *Metaphysics and Ethics*. Moscow: Yu. A. Shichalin's Greek-Latin cabinet. [In Russian].

Newman, B. M. (2012). *Greek-Russian Dictionary of the New Testament*. Moscow: Russian Bible Society. [In Russian].

Petrova, L. A. (2016). *The theme of happiness and joy in ancient culture and Christian tradition*. (Candidate's dissertation). Russian Christian Academy for the Humanities. St. Petersburg. Retrieved from <https://disser.spbu.ru/files/disser2/disser/D8t7vH8LcJ.pdf> [In Russian].

Pylypiuk, A. V. (2018). Manuscript of Pamfil Yurkevich «Neoplatonic Philosophy»: source analysis. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filosofiia ta relihiieznavstvo* [Scientific notes of NaUKMA. Philosophy and religious studies], 2, 26-34. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAfr_2018_2_5 [In Ukrainian].

Plato. (1994). *Timaeus* (S.S. Averintseva Trans.). Collected works (Vols. 1-4). Moscow: Thought. [In Russian].

Proclus, Diadoch. (2012). *Commentary on Timaeus*. S. V. Mesyats. (Trans.). Vols. 1-5. Moscow: Publishing house «Greco-Latin cabinet of Yu. A. Shichalin». [In Russian].

Archpriest Dyachenko G. (2013). *Complete Church Slavonic Dictionary*. Moscow: BMM. [In Russian].

Protopopova, I. A. (2006). Metaphysics behind the looking glass, or about two matters in Plotinus. *Arbor mundi*, 12, 9-45. Retrieved from <http://kogni.narod.ru/res.htm> [In Russian].

Sychevska-Vozniak, O. (2011). Genesis of the problem of theodicy in ancient philosophy. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Filosofiia* [Scientific

Bulletin of Chernivtsi University]. Philosophy, 541-542, 143-148. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2011_541-542_30 [In Ukrainian].

Fasmer, M. (1987). *Etymological dictionary of the Russian language*. O. N. Trubacheva (Trans.). Vols. 1-4. Moscow: Progress. Retrieved from http://www.slovorod.ru/etym-vasmer/_pdf/vasmer-etymologic-dict3.pdf [In Russian].

Fast, G. Archpriest. (2007). *Sketches from the Old Testament. Guide to the Study of the Holy Scriptures*. Vols. 1-2. Krasnoyarsk: Yenisei Blagovest. Retrieved from https://azbyka.ru/otechnik/Gennadij_Fast/etyudy-po-vehomuzavetu-rukovodstvo-k-izucheniyu-svjashennogo-pisaniya-kniga-2/2_32 [In Russian].

Yuliia Zhuk-Yaremchuk

Post-Graduate Student, Department of Philosophy, Oles Honchar Dnipro National University; Dnipro, Ukraine; e-mail: yaremchuk.ju95@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6016-845X>

The genesis of the concept of «space» and its semantic definitions

Abstract

The aim of the study is to analyze the terminological origins of the concept of «space», which in turn is one of the fundamental philosophical categories. Thus, the concept of space is used in everyday and scientific life, which allows us to explore its diversity. It was worth referring to the original sources of the concept, so in Hebrew we find the concept of space – אֶרֶץ (eret / arets), which contains the meaning of “land”, “space”, “land of the people”, “country”, “people”, “land for work”, “place of residence”. It turns out, with the help of linguistic sources, that the eretz has its equivalent in the Greek language in the form of χώρα (chora), which refers us to a more detailed study of this concept. So, in Greek the chora it means “country”, “area”, “city”, “village”, “people”, “field”, etc., but the interesting point is that the meaning of the word can be understood only in a specific use depending on from the context. In this case, the chora acquires interesting meanings, as a type of activity, type of work or an area of philosophy. The chora has many word forms, all of which indicate place, movement, exchange, transition, and interpenetration. One of the first to use this word in his philosophy was Plato, so he gave it a different

meaning, revealing its deep meanings. The idea of the Platonic chora is important for explaining the universe in ancient times. Thus, the Platonic chora is now referred to as the “nurse of all births”, “receptacle”, “abode”, “cradle”, etc. It acts as a mediator between the world of ideas and the world of copies, it accepts everything that was to be born, without changing, without distorting, it conforms to the law of the cosmos, in it everything is in its place according to its purpose. Consideration of the representatives of Neoplatonism helped to expand, clarify and supplement the conceptual apparatus of the study. The space, once deprived of spirituality (fullness), regains its vital colors. Thus, space is considered not as physical matter, geometric area or length, but as a kind of analogue of the state of interaction of a place and what this place fills.

Keywords: *space, erez, chora, receiver, live environment.*